

ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

DOI 10.31558/2519-2949.2020.4.1

УДК 323(437.3):321.7

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8280-7104>

Бусленко В. В., Волинський національний університет імені Лесі Українки

ДИНАМІКА ДЕМОКРАТИЗАЦІЇ В ЧЕСЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ: МІЖ ДИВЕРГЕНЦІЄЮ ТА КОНВЕРГЕНЦІЄЮ

Визначено динаміку демократизації в Чеській Республіці в контексті взаємовідносин влади та опозиції. При моделюванні процесу демократизації застосовано засадничий принцип синергетики – принцип підпорядкування. Простежено взаємозалежність стану демократизації та її параметрів. Для відтвореної за допомогою індикаторів у модельному вигляді трендової динаміки демократизації політичної системи держави характерні періоди флуктуації та її основні фази – дивергенції та конвергенції. З'ясовано, що типовими точками флуктуації були парламентські вибори. Вони давали агентам змогу легітимно реалізовувати передвиборчу стратегію, змінювати в конституційний спосіб вектор демократизації; визначати коротко- або довгостроковість реалізації стратегії правлячої партії чи лідера, які за умов більшого об'єму сукупного суспільного капіталу сприяли приходу до влади сил стримування або стратифікації, що й зумовлювало дисипативність демократизації політичної системи.

На основі аналізу тренду демократизації визначено реперні точки, котрі фіксували зупинення процесу демократизації й входження у фазу флуктуації. Такий стан системи визначався як результат досягнення певної рівноваги між владою й опозицією, пролонгація встановлених «правил гри», за якими сторони несли мінімальні транзакційні витрати, що супроводжувалося зниженням рівня міжпартійної конкуренції, інституційною стабільністю. Доведено, що після певної стабілізації наставав етап зниження рівня демократичності політичної системи до нової точки насичення (конвергенція). Простежено незавершений цикл флуктуації, що проявлявся в тренді до конвергенції демократизації політичної системи Чеської Республіки. На основі аналізу індикаторів та сучасного політичного процесу в державі з'ясовано, що демократизація відбувалася на фоні перманентного формування та збереження в політичному полі двох протилежних полюсів.

Ключові слова: Чеська Республіка, демократизація, влада, опозиція, політичні партії, дивергенція, конвергенція.

Актуальність і постановка проблеми. Демократизація Центрально-Східної Європи, що розгорнулася після 1989 р., актуалізує питання визначення ендогенних та екзогенних чинників, що впливають на її стабільність, ефективність та динаміку. Досвід держав регіону переконливо вказує на те, що сама по собі інституціоналізація формальних демократичних інституцій та декларування прав та свобод громадян не забезпечують від переходу політичного режиму в розряд гібридних. Наявність реальної опозиції в цьому контексті виступає важливою ознакою міжпартійної конкуренції та дієвим соціальним агентом в дихотомії сил вирівнювання та стратифікації. Динаміка демократизації Чеської Республіки є реальним кейсом з динамічною емпіричною базою, що є важливим для теоретичних узагальнень та верифікації процесів демократизації на постсоціалістичному просторі.

Мета наукового дослідження – з'ясувати динаміку демократизації в Чеській Республіці в другій половині 1990-их – 2000-их рр. в контексті взаємовідносин влади та опозиції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Автор спирається на роботи чеських науковців З. Мансфелдової, П. Ракушанової, в яких обґрунтовано теоретико-методологічні підходи до визначення якості демократії в державі [1]. Порівняльні аспекти демократизації в країнах Центрально-Східної Європи знаходимо в роботі В. Банс [2]. Проблему визначення ролі опозиції як чинника внутрішньополітичних змін в Чеській Республіці фрагментарно досліджено в монографії

М. Вахудової [3]. Політична конкуренція та змагальність в політичній системі стали предметом наукових пошуків А. Гжимали-Бусе [4]. В статті також використано теорію флуктуації П. Сорокіна [5]. Джерельну базу дослідження становлять аналітичні звіти Фонду Бертельсманна, Фрідом Хауз [6; 7]. В роботі автор спирався на аналіз міжнародного моніторингу Світового банку (*Worldwide Governance Indicators*), який здійснили Д. Кауфман, А. Крей, М. Мастрозі [8]. Загалом, зібрані емпіричні дані та теоретичні узагальнення дозволяють обґрунтувати нелінійність динаміки демократизації в Чеській республіці, фокусуючись на теоремі флуктуації та патерних взаємовідносинах основних гравців – влади та опозиції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Чеська Республіка належить до категорії країн з успішною політичною трансформацією та консолідованою ринковою економікою. Можна стверджувати, що процес демократизації в країні мав чіткі цілі і проходив досить послідовно. Проте він не був лінійним. Помітними коливання низки індикаторів, що не є істотними для порівняльних досліджень, проте мали вагомий вплив на внутрішню політику. Так, у другій половині 1990-их рр. в державі простежувалося зниження рівня демократизації. Див. табл. 1. У ній подано порівняльні характеристики низки базових індикаторів у країнах Вишеградської групи, розроблені *Freedom House*. 1997 р. розглянуто як нижню межу оцінки рівня демократизації країни, оскільки за попередні роки є дані лише щодо окремих індикаторів. Проте вони використовувалися задля врахування ендогенних та екзогенних чинників, що впливали на цей процес загалом, суб'єктності політичних акторів та специфіки їхньої взаємодії в контексті перебігу суспільно-політичних процесів, що цьому передували.

Таблиця 1

Демократизація країн Вишеградської групи в 1997 – 2003 рр. [7]

Індикатори	Рік	Польща	Угорщина	Чехія	Словаччина
Виборчий процес	1997	1,50	1,25	1,25	3,75
	2003	1,50	1,25	2,00	1,50
Громадянське суспільство	1997	1,25	1,25	1,50	3,25
	2003	1,25	1,25	1,50	1,50
Незалежні медіа	1997	1,50	1,50	1,25	4,25
	2003	1,75	2,25	2,25	2,00
Уряд	1997	1,75	1,75	2,00	3,75
	2003	2,00	2,50	2,25	2,25
Зведений індекс демократизації	1997	1,50	1,50	1,50	3,80
	2003	1,63	1,81	2,00	1,81

Примітка: на шкалі 1 позначено найвищий рівень демократизації, а 7 – найнижчий.

На фоні позитивної динаміки процесів демократизації в інших країнах, випадок Чехії розглянуто як гібридний. Помітним було зниження показників у таких категоріях, як «виборчий процес», «незалежні медіа», «ефективність уряду». При цьому рівень розвитку громадянського суспільства залишився незмінним і становив 1,5. Відповідно зведений індекс демократизації в країні опустився з показника 1,5 до 2.

Якщо взяти до уваги дані Світового Банку в проєкті *Worldwide Governance Indicators* [9], то реперною точкою флуктуації в фазі конвергенції був 2000 р. При цьому з 1996 р. до 2000 р. простежувалося поступове зниження чотирьох з шести індикаторів, у тому числі таких, як «право голосу та підзвітність», «верховенство права», «контроль корупції», «політична стабільність та відсутність насильства». Після цієї точки насичення потенціал зниження вичерпав себе і помітним стали незначні неритмічні коливання системи при домінуванні позитивної динаміки демократизації. Зазначимо, що амплітуда коливань вищеназваних показників істотно зменшилася після вступу країни до ЄС. Див. рис.1.

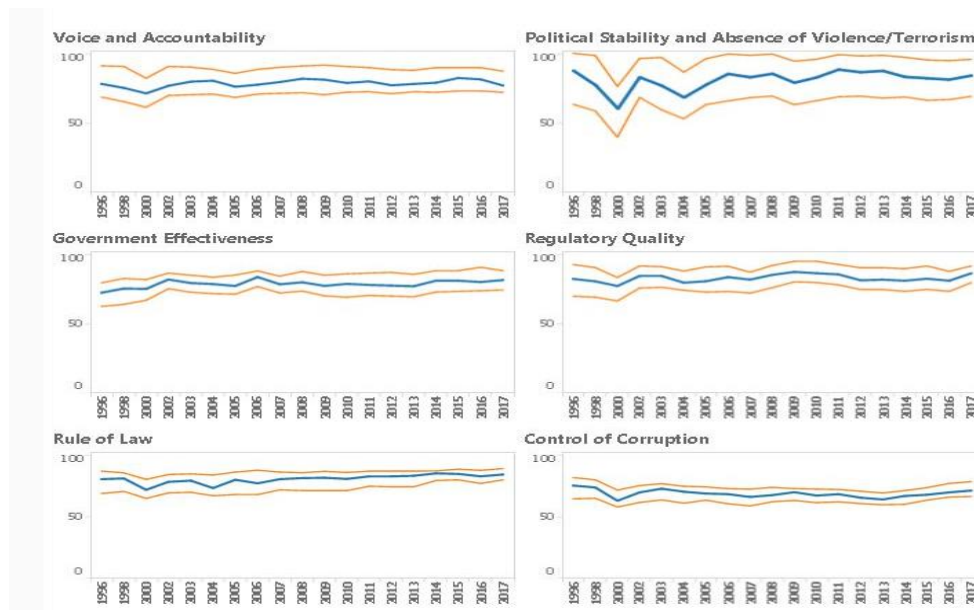

Рис. 1. Динаміка змін базових індикаторів демократизації в Чеській Республіці за період 1996 – 2017 рр. (за даними WGI) [8]

Важливо з'ясувати, чи пов'язане досягнення точки насичення зі змінами, що відбувалися за інерцією, в примусовому порядку, чи це результат дії сил вирівнювання, зокрема опозиції. Чехія демонструвала результативний старт. Однак у 1992 – 2000 рр. виявився характерний для нових демократій розрив між формальними інститутами, що відповідали демократичним стандартам, та неформальною практикою, яка цим стандартам не відповідала. На думку А. Гжимали-Бусе, Чехія нагадувала Словаччину, оскільки жодна з них не мала на початку 1990-их ефективною опозиції: «Там, де одна партія домінувала в політичному змаганні, слабкі (або взагалі відсутні) правила вможлилювали неформальне витискання ресурсів із державних фірм, проведення зискових приватизаційних оборудок і концентрацію посад у державній адміністрації» [4, с. 1133]. Організаційна та ідеологічна слабкість опозиції мала наслідком те, що в 1992 – 1997 рр. фактично не відбулося ротації влади. Основною політичною силою до 1997 р. залишалася Громадянська демократична партія (далі ГДП). У той же час у Польщі та Угорщині репозиціонування партій здійснювалося систематично, завдяки чому рівень підзвітності та прозорості влади залишався дещо вищим.

У дослідженні нових демократій варто звернути увагу на міцність і дієздатність режиму та державних інституцій. Особливо важливим є аналіз спроможності правничих систем захищати права та свободи людини. Скориставшись сприятливою політичною ситуацією, два уряди прем'єр-міністра В. Клауса (1992 – 1996 та 1996 – 1997 рр.) із ГДП нехтували створенням незалежної державної публічної служби та підважували такі джерела суспільної думки за межами уряду, як-от університети, неурядові організації та групи за інтересами [3, с. 223]. Зокрема, ГДП шляхом ухилення від діалогу та затягування прийняття відповідної законодавчої бази, намагалася мінімізувати вплив діяльності неурядових організацій. Як наслідок, за даними WGI, в 1997 – 2000 рр. відбулося зниження показників, що діагностували верховенство права. Див. рис. 2. В означений період простежувалася обмеженість політичного змагання, концентрація влади в руках ГДП, брак прозорості влади та відкрита корупція в політичній системі. Характерно, що всі негативні в демократичному розвитку країни моменти не викликали активізацію протестної участі населення. Дався взнаки стабільно невисокий рівень розвитку громадянського суспільства.

З появою в 1998 р. уряду постопозиційної Чеської соціал-демократичної партії (далі ЧСДП) ситуація істотним чином не змінилася. Силою вирівнювання позиціонувала ГДП з її досвідом неліберального правління та впровадження неефективних економічних та політичних реформ. Партія все ж залишалася потужним гравцем на політичному полі. Замість конкуренції, як суттєвої ознаки ліберальної демократії, помітним стало встановлення нових правил політичної гри, вигідних насамперед для ЧСДП та ГДП. Формальна сторона питання полягала в укладеній між сторонами т. зв. «опозиційній угоді». У результаті соціал-демократичний уряд меншості М. Земана заручився

підтримкою ГДП, що передбачало встановлення та фіксацію балансу сил та певну розмитість меж між владою та опозицією. Лояльність ГДП ускладнювала викорінення корупційних практик накопичення економічного капіталу, що характерні для уряду В. Клауса та ЧСДП у попередній період урядування. Таким чином, неформальні практики, що послаблювали демократію, розвивалися шляхом інкрементних змін, а їх розвиток стимулювався формальними інститутами. Це яскраво демонструють дані WGI. У 1996 р. рівень контролю за корупцією в країні дорівнював 74,73 і знизився до показника 62,44 в 2000 р. (де 100 – найвищий результат). Див. рис. 3.

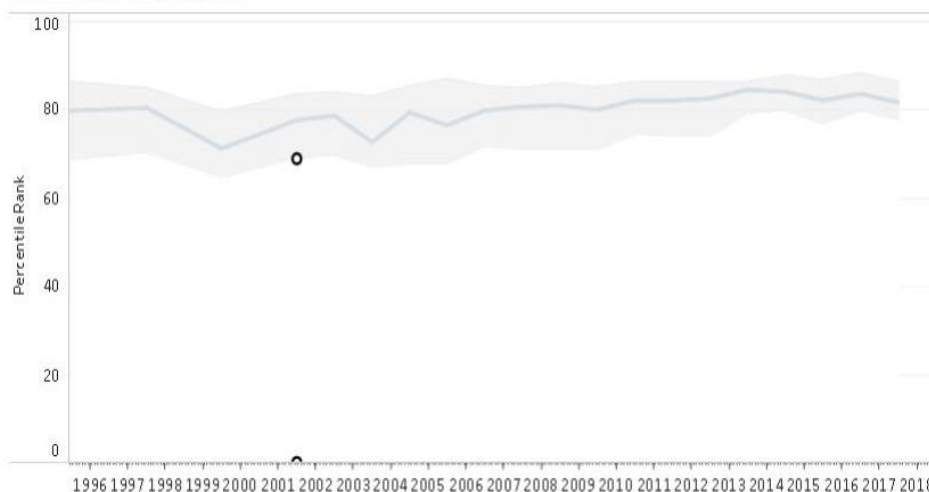

Рис. 2. Індикатор верховенства права в Чеській Республіці за період 1996 – 2018 рр. [9]

Примітка: графік складено за даними WGI.

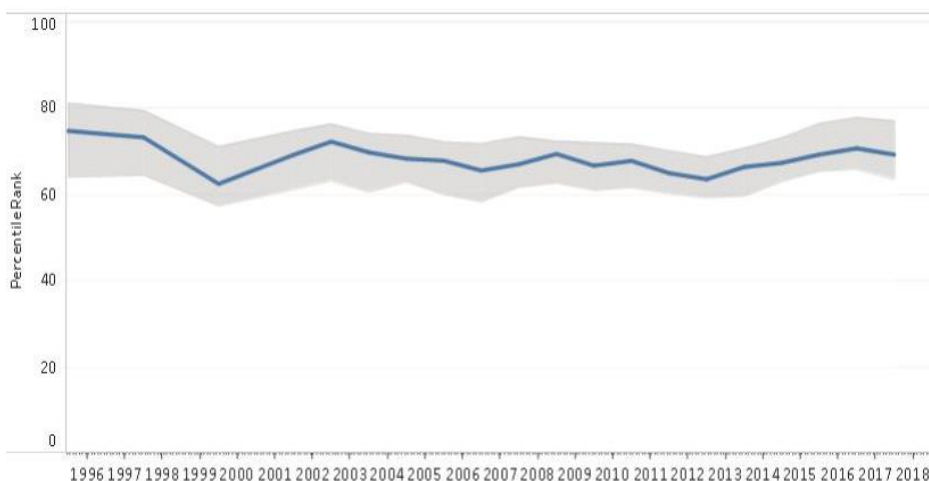

Рис. 3. Індикатор контролю за корупцією в Чеській Республіці за період 1996 – 2018 рр. [9]

Примітка: графік складено за даними WGI.

Неформальна сторона компромісу між двома партіями стосувалася переділу політичного поля одночасно з ослабленням спільних конкурентів на центристському та лівому фланзі політичного спектру з метою встановлення оптимальних умов для формування партійної системи з двома домінуючими партіями. Така система дозволяла зменшити невизначеність трансакцій між двома сторонами та забезпечувала механізм накопичення капіталів та відновлення диспозицій, що сторони займали у політичному полі. Фактично ціною послаблення демократії зменшувалися ризики втрат

накопичених капіталів для влади та опозиції. Угода фактично передбачала фіксацію стану демократії, який існував до того часу, і тим самим сприяла збереженню тенденції до флуктуації демократизації політичної системи. Це демонстрували дані Freedom House. Див. табл. 1.

Слабкість ендogenous чинника вирівнювання компенсувалася посиленням ваги екзогенного. Йдеться про активні важелі впливу з боку ЄС на інституційне та інформаційне середовище, а також прямий вплив на уряд. В опублікованих Висновках ЄС та Регулярних звітах містилася інформація про реальний стан чеської економіки та непрозорість приватизації. Як результат, під загрозою застосування санкцій з боку Комісії, в країні відбувалися швидка приватизація державних банків, реформування судочинства, створення незалежної державної служби. Такі реформи позбавляли уряд певних привілеїв від перебування на посадах. Також влада та опозиція втрачали можливість конвертації політичного капіталу в економічний через непрозорі схеми, що підривало їхню могутність та змушувало впроваджувати демократичні стандарти в політиці. Активні важелі впливу з боку ЄС, перспективи членства та концентрація влади в результаті підписаної опозиційної угоди сприяли створенню нового центру вирівнювання – громадянського руху «Імпульс 99». Він об'єднав громадянські та фрагментовані центристські політичні сили.

Негативні тенденції, симптоматичні для розвитку Чехії в другій половині 1990-их рр., були подолані після вступу до ЄС. Після парламентських виборів 2006 р. політична ситуація відзначалася постійною боротьбою між слабким правоцентристським коаліційним урядом і посиленою опозицією, а також зростаючими внутрішніми розбіжностями у великих політичних партіях. Два основні розриви – міжпартійна боротьба та внутрішні розбіжності в партіях – створювали політичний контекст, в основі якого лежали різні підходи до впровадження реформ пенсійного забезпечення та охорони здоров'я, дебати про глибину процесу європейської інтеграції тощо. Цей політичний розвиток супроводжувався постійно зростаючим розчаруванням громадян діяльністю політичних партій та уряду. Попри те в країні в 2006 – 2010 рр. за даними ВТІ, зафіксовано позитивну динаміку демократизації політичної системи (з 9,5 до 9,8 з 10 максимальних). Див. рис. 4.

Аналізуючи агреговані індикатори демократизації, що визначали в сукупності якість цього процесу, зазначимо зростання показників ефективності функціонування демократичних інституцій; зафіксовано найвищий рівень їх відповідальності. Позитивні зрушення в плані виправлення попередніх дефектів демократії спостерігалися в індикаторах «державність», «верховенство права». Стабільно високим (10 балів) залишався рівень політичної участі населення. Див. рис. 5. В той же час досить контрастно на цьому фоні виглядав індекс управління. Значення показника коливалося в діапазоні від 6,5 до 7.

Характерно, що початок дивергенції процесу демократизації в багатьох випадках збігався з періодом перезавантаження влади, а вибори були кульмінаційною точкою. Вважаємо це не випадково. Такі аргументи надавали демократизації змісту крізь спектр випадків, яких обмежено в кількості. В результаті конкурентних прозорих виборів існувала велика ймовірність того, що сили вирівнювання замінять сили стратифікації. Такі реперні точки були своєрідними додатковими точками насичення, за якими можемо проаналізувати ефективність діяльності провладних партій у контексті забезпечення демократичних прав та свобод. Проте дисперсність політичних систем, як характерна риса новітніх демократій, часто виявлялася саме після приходу до влади опозиції. В цьому плані слушною є думка В. Банс, яка розглядала демократію як двоїсте поняття, що має невизначені результати (чи конкуренцію), але водночас визначені процедури [2, с. 117]. Тому важливо концептуально визначити, чи в результаті конкуренції та повторного приходу партії до влади відбувалося перенесення старих практик врядування та неформальних інститутів, а відтак і стратегій накопичення та конвертації суспільних капіталів. Припускаємо, що у партії з досвідом перебування при владі і за урядування якої виявилися певні дефекти демократії, вони можуть у тій чи іншій формі знову виявитися в нових умовах. При цьому важливо проаналізувати роль патерних взаємодій влади та опозиції у збереженні дефектів демократії. Йдеться, передусім, про перенесення неформальних корупційних практик конвертації політичного капіталу в економічний та реверсні процеси. Теоретичні та емпіричні узагальнення в ході кросрегіонального порівняльного дослідження в галузі демократизації дозволяли знайти відповідь на поставлене питання.

Нелінійність процесу демократизації в Чехії знову стала помітною в 2010 р. Ця реперна точка, за даними ВТІ, засвідчувала найвищий (9,8) рівень процесу демократизації в країні. Далі простежувалася чітка динаміка її падіння до 9,4 в 2018 р. Див. рис. 5. Цей показник був дещо нижчим ніж у 2006 р., коли країні вдалося виправити попередні дефекти демократії. Подібну тенденцію підтверджував Індекс демократії Світового Банку. Див. рис. 6.

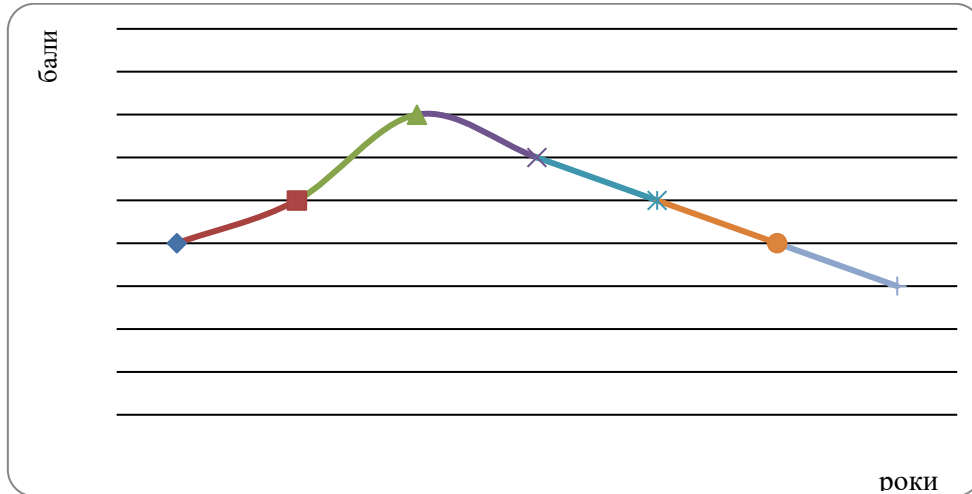

Рис. 4. Індекс демократії в Чеській Республіці (за даними ВТІ) [6]

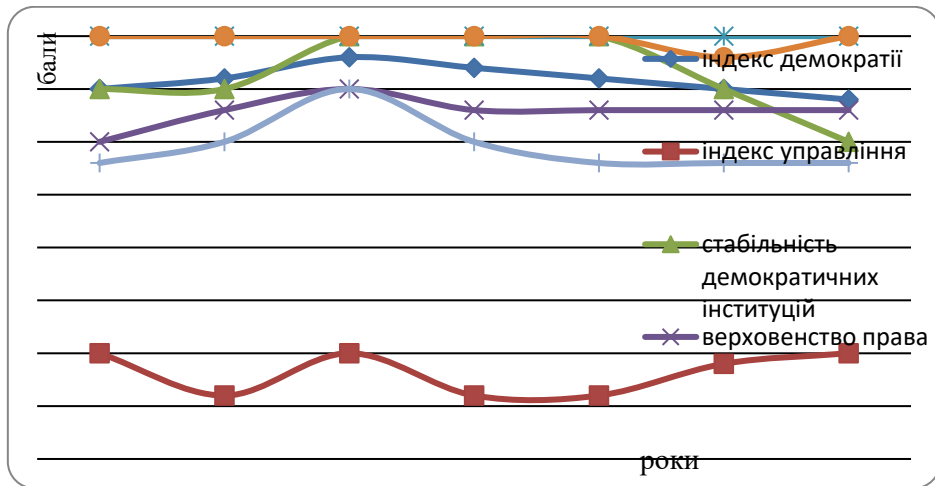

Рис. 5. Індикатори демократизації в Чеській Республіці [6]

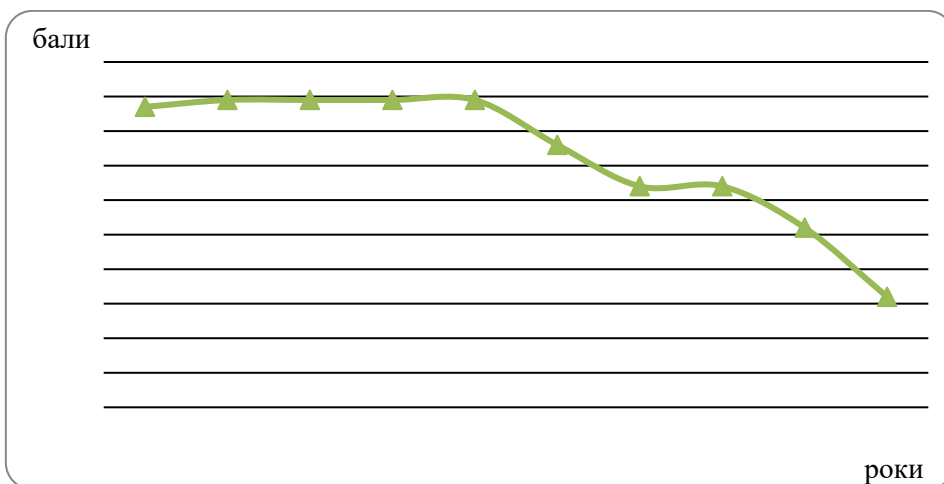

Рис. 6. Індекс демократії в Чеській Республіці (за даними Світового Банку) [9]

Примітка: використано 10-бальну шкалу, де показник 10 – найвищий, 0 – найнижчий.

Щодо індексу політичної участі, то він загалом демонстрував високий рівень дотримання демократичних свобод у державі. Див. рис. 7.

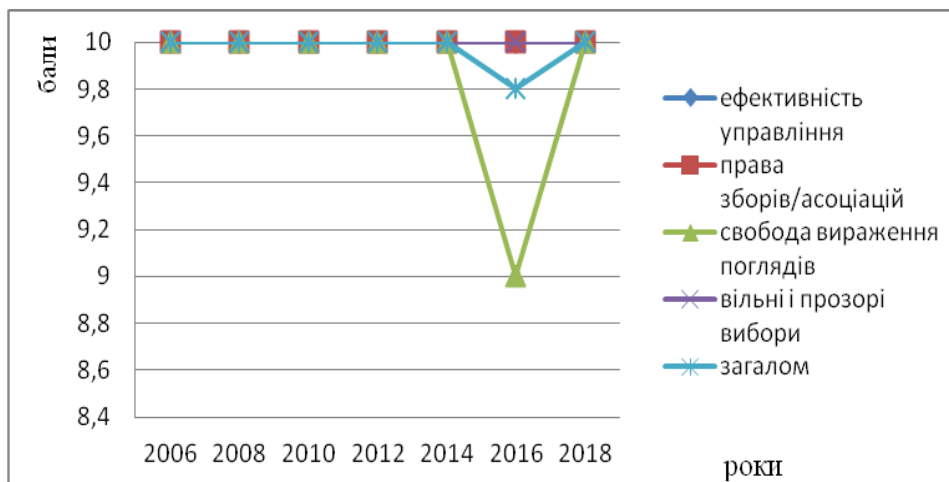

Рис. 5.7. Індекс політичної участі в Чеській Республіці за період 2006 – 2018 рр.[6]

Примітка: опрацьовано автором дані ВТІ.

Виборча нестабільність перевищувала західноєвропейський показник, але при цьому не створювала загрози для політичної стабільності в країні. Закон про політичні партії і рухи регулював створення та реєстрацію політичних угруповань. З боку частини уряду і провідних політичних акторів не було спроб обмежити незалежність ЗМІ. У Чехії гарантована свобода преси та незалежність засобів масової інформації від політичних партій. У той же час у країні функціонувала відносно незалежна судова система. Див. рис. 8.

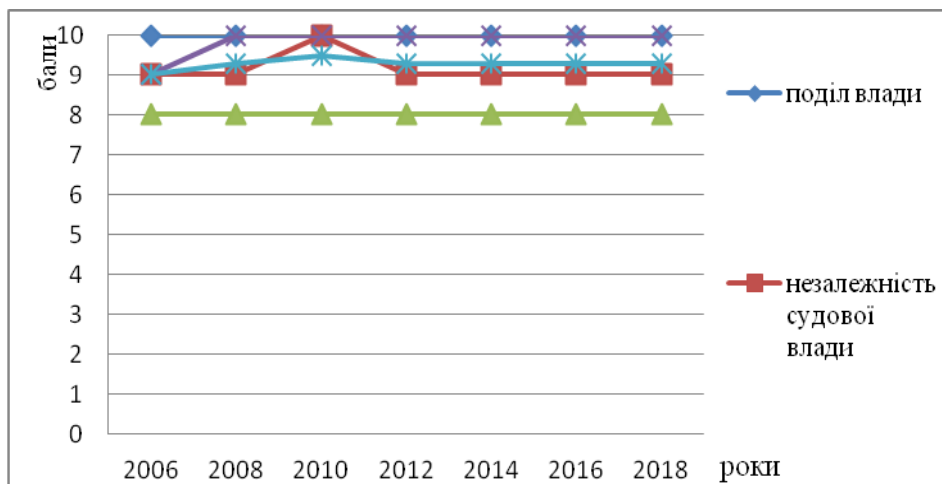

Рис. 8. Індекс верховенства права в Чеській Республіці [6]

Примітка: опрацьовано автором дані ВТІ.

Слабкими місцями в роботі судових органів залишалася довготривалість судового процесу, яка негативно впливала на ефективність верховенства права та його сприйняття громадянською. Більше половини судових рішень на регіональному рівні мали період очікування більше двох років. Це також впливало на збільшення претензій, поданих до Європейського суду з прав людини громадянами Чехії. Зокрема, у 2007 р. зареєстровано 2976 таких подань [1].

У той же час чеська судова система зіткнулася з поширеною корупцією. Згідно з глобальним показником корупції *Transparency International* з 2009 р. судова влада країни потрапила в категорію третього найвищого рівня корупції серед судових систем світу. Крім того, за даними того ж джерела,

в 2016 – 2017 рр. ситуація дещо погіршилася. Додатковим підтвердженням був індикатор контролю за корупцією, який на початку 2000-их рр., за даними Світового Банку, залишався балансувати в середньому на рівні 70 балів (де 100 балів – найнижчий рівень корупції). Див. рис. 3. Проте цей індикатор швидше за все не брався до уваги експертами ВТІ, які оцінили стан судової системи в середньому в 9 балів. У Чеській Республіці загалом дотримувалися громадянських прав та свобод. Значну роль у цьому відігравав інститут омбудсмена, який інституціоналізований з 1999 р.

Аналіз даних ВТІ дозволяє стверджувати, що, починаючи з 2010 до 2017 р., в країні зі статусом консолідованої демократії продовжувалася повільна флуктуація. Простежимо, як це позначилося на інших індикаторах. Одним із них розглядався індекс політичної та соціальної інтеграції. Він має внутрішню структуру, яка включала в себе діагностику партійної системи, груп інтересу, утвердження демократії, соціальний капітал. Загалом цей індикатор відтворював криву демократизації. Разом із тим у 2006 – 2010 рр. помітним був стабільний рівень соціального капіталу, який зафіксовано на рівні 8 пунктів. Щодо індикатора груп інтересу, то з 2010 до 2018 р. цей показник залишався на рівні 10 балів. Див. рис. 9.

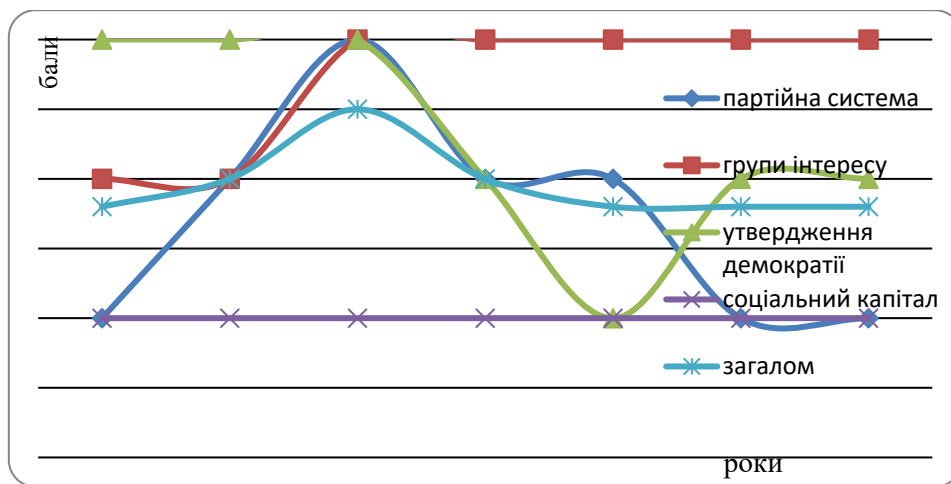

Рис. 9. Індикатор політичної та соціальної інтеграції в Чеській Республіці за період 2006 – 2018 рр. [6]

Примітка: опрацьовано автором дані ВТІ.

Починаючи з 2010 р. спостерігалось падіння індикатора «утвердження демократії» (з 10 в 2010 р до 8 в 2014 р.). Аналогічні зміни простежувалися в індикаторі «партійна система»: від 8 балів в 2006 р. до 10 в 2010 р. з поступовим падінням до 8 балів у 2016 р. Однією з причин могла бути фрагментованість партійної системи та нездатність партій досягти політичного консенсусу після президентських виборів у лютому 2008 р. Загалом партійна система залишалася відносно стабільною. Проте її стабілізація відбувалася не за рахунок високого рівня міжпартійної конкуренції, а через тенденції формування двоблокової системи з домінуючими ЧССД та ГДП. Характерно, що закріплення позицій цих партій ускладнювало формування урядів більшості. Впродовж 1992 – 2010 рр. всі уряди переважно спиралися на мінімально виграшні коаліції або формувалися як уряди меншості, що передбачало значною мірою залежність від опозиції. Лише в 2009 – 2010 рр. сформувався уряд більшості на чолі з Я. Фішером, до якого увійшли конкуруючі ЧССД та ГДП. Цей випадок – ще одне свідчення того, що диспозиція по лінії «влада – опозиція» в процесі демократизації Чехії досить умовна і швидше носила атрибутивний характер.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Таким чином, для відтвореної за допомогою індикаторів у модельному вигляді трендової динаміки демократизації політичної системи Чеської Республіки характерні періоди флуктуації та її основні фази – дивергенції та конвергенції. Визначено, що типовими точками флуктуації були парламентські вибори. Вони давали агентам змогу легітимно реалізовувати передвиборчу стратегію, змінювати в конституційний спосіб вектор демократизації; визначати коротко- або довгостроковість реалізації стратегії правлячої партії чи лідера, які за умов більшого об'єму сукупного суспільного капіталу сприяли приходу до влади сил стримування або стратифікації, що й зумовлювало дисипативність демократизації політичної системи.

На основі аналізу тренду демократизації визначено реперні точки, котрі фіксували зупинення процесу демократизації й входження у фазу флуктуації. Такий стан системи визначався як результат досягнення певної рівноваги між владою й опозицією, пролонгації встановлених «правил гри», за якими сторони несли мінімальні транзакційні витрати, що супроводжувалося зниженням рівня міжпартійної конкуренції, інституційною стабільністю. Доведено, що після певної стабілізації наставав етап зниження рівня демократичності політичної системи до нової точки насичення (конвергенція). Перспективним вважаємо подальше дослідження незавершеного циклу флуктуації, що проявлявся в тренді до конвергенції демократизації політичної системи Чеської Республіки.

Бібліографічний список:

1. Mansfeldová Z., Rakušanová P. The quality of democracy in the Czech Republic. *RECON. Online Working Paper*. 2010. No 14. August. URL: www.reconproject.eu/projectweb/portalproject/RECONWorkingPapers.html (дата звернення: 25.08.2017).
2. Банс В. Порівняльна демократизація. Широкі та обмежені узагальнення. *У пошуках правильної парадигми: концептуальні перспективи посткомуністичного переходу у країнах Східної Європи* / ред. Д. Гузіни; пер. з англ. Ю. Некрутенка. Київ: Ай Бі, 2003. С. 107 – 139.
3. Вахудова М. Нерозділена Європа. Демократія, важелі впливу та інтеграція після комунізму / пер. з англ. Т. Цимбал. Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 379 с.
4. Grzymała-Busse A. Political competition and the politicization of the state in East Central Europe. *Comparative Political Studies*. 2003. Vol. 36, No 10. December. P. 1123 – 1147.
5. Сорокин П. Человек. Цивилизация. Общество / ред. А. Союмонов; пер. с англ. С. Сидоренко. Москва: Политиздат, 1992. 543 с.
6. BTI. URL: https://atlas.bti-project.org/share.php?1*2018*TV:SDS1:MAP*DOA* TOPO: REGION:TOF (дата звернення: 06.07.2019).
7. Freedom House. 2003. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2003> (дата звернення: 21.09.2019).
8. Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. The Worldwide Governance Indicators. Methodology and Analytical Issues. 2017. URL: www.govindicators.org (дата звернення: 15.07.2020).
9. Worldwide Governance Indicators. URL: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (дата звернення: 21.09.2019).

References:

1. Mansfeldová Z., Rakušanová P. The quality of democracy in the Czech Republic. *RECON. Online Working Paper*. 2010. No 14. August. URL: www.reconproject.eu/projectweb/portalproject/RECONWorkingPapers.html (Access date: 25.08.2017).
2. Bans V. Porivnyal' na demokraty`zaciya. Shy`roki ta obmezheni uzagal`nennya. U poshukax pravyy`l'noyi parady`gmy` : konceptual`ni perspekty`vy` postkomunisty`chnogo perexodu u krayinax Sxidnoyi Yevropy` / red. D. Guziny` ; per. z angl. Yu. Nekrutenka. Ky`yiv: Aj Bi, 2003. S. 107 – 139.
3. Vaxudova M. Nerozdilena Jevropa. Demokratija, vazeli vplyvu ta intehracija pislja komunizmu / per. z anhl. T. Symbal. Kyjiv: Vydavnyčyj dim «Kyjevo-Mohyljans'ka akademija», 2009. 379 s.
4. Grzymała-Busse A. Political competition and the politicization of the state in East Central Europe. *Comparative Political Studies*. 2003. Vol. 36, No 10. December. P. 1123 – 1147.
5. Sorokin P. Glavnynie tendentsii nashogo vremeni. Moskva: Direkt-Media, 2007. 416 s.
6. BTI. URL: https://atlas.bti-project.org/share.php?1*2018*TV:SDS1:MAP*DOA* TOPO: REGION:TOF (Access date: 06.07.2019).
7. Freedom House. 2003. URL: <https://freedomhouse.org/report/freedom-world/freedom-world-2003> (Access date: 21.09.2019).
8. Kaufmann D., Kraay A., Mastruzzi M. The Worldwide Governance Indicators. Methodology and Analytical Issues. 2017. URL: www.govindicators.org (Access date: 15.07.2020).
9. Worldwide Governance Indicators. URL: <https://info.worldbank.org/governance/wgi/Home/Reports> (дата звернення: 21.09.2019) (Access date: 21.09.2019).

Buslenko V. V. Democratization dynamics in the Czech Republic: between divergence and convergence

The paper studies the democratization dynamics in the Czech Republic in the context of interrelations between the power and the opposition. For modeling of the democratization process, we have applied the basic principle of synergetics – the principle of subordination. The interdependence of the democratization state and its parameters has been established. For the trend dynamics of democratization of the state political system, reproduced with the help of indicators in a modeled form, periods of fluctuation and its main phases – divergence and convergence are typical. It has been established that parliamentary elections are typical fluctuation points. They provide agents with the possibility to legitimately implement the

election strategy and to change the vector of democratization in a constitutional way, to determine the short- or long-term implementation of the strategy of the ruling party or its leader, which, under conditions of greater total social capital helps either deterrence or stratification forces in their coming to power, triggering the dissipative democratization of the political system.

Based on the analysis of the democratization trend, we have identified the defining points that recorded the stoppage of democratization and its entry into the fluctuation phase. This state of the system has been defined as the result of achieving a certain balance between the power and the opposition, as the prolongation of the established "rules of the game", according to which the parties bore minimal transaction costs, reducing thus inter-party competition and institutional stability. It has been proved that after a certain stabilization, comes the stage at which the level of democracy of the political system reduces to a new saturation point (convergence). The study has revealed an unfinished cycle of fluctuation, which had manifested itself in the trend towards the convergence of democratization of the political system of the Czech Republic. Based on the analysis of indicators and modern political processes in the country, it has been found that democratization took place against the background of the permanent formation and preservation of two opposite poles in the political field.

Key words: *the Czech Republic, democratization, power, opposition, political parties, divergence, convergence.*